

Meysune YAŞAR

Araştırma Görevlisi, Uluslararası İlişkiler, İstanbul Medeniyet Üniversitesi
meysune.yasar@medeniyet.edu.tr
ORCID: 190736350

Kitap İncelemesi:

Dar Koridor

Daron ACEMOĞLU ve James A. ROBINSON

(Çeviri: Yüksel TAŞKIN)

İstanbul: Doğan Kitap, 2019, 1. Baskı, 613 Sayfa, ISBN: 9786050969009

İlgili çalışma "Araştırma ve Yayın Etiğine" uygun olarak hazırlanmıştır.

Tür: Kitap İncelemesi

Gönderim/Kabul Tarihleri: 27.10.2020/01.12.2020

Kaynak Gösterim: Yaşar, Meysune. 2020. Kitap İncelemesi: Dar Koridor, Daron Acemoğlu, James A. Robinson, *DSJOURNAL* 1 (2) (Aralık): 159-164

Meysune YAŞAR

Research Assistant, International Relations, İstanbul Medeniyet University
meysune.yasar@medeniyet.edu.tr
ORCID: 190736350

Book Review:

Dar Koridor

Daron ACEMOĞLU ve James A. ROBINSON

(Translated by Yüksel TAŞKIN)

İstanbul: Doğan Kitap, 2019, 1. Edition, 613 Pages, ISBN: 9786050969009

The related study has been prepared in accordance with "Research and Publication Ethics".

Genre: Book Review

Submission/Approval Dates: 27.10.2020/01.12.2020

To Cite: Yaşar, Meysune. 2020. Review of Dar Koridor, Daron Acemoğlu, James A. Robinson, *DSJOURNAL* 1 (2) (December): 159-164

Dar Koridor

“Savaş, insanları korku içerisinde bir arada tutan ortak bir güç olmadığında patlak verir”
(Hobbes 1651, 78)

Acemoğlu ve Robinson on beş bölümden oluşan Dar Koridor isimli çalışmalarına *Leviathan (devlet)-savaş/barış-bireyin özgürlüğü* denklemini tartışarak başlar. Hobbes’un Leviathan isimli eserinden hareketle başlatılan bu tartışma okuyucuyu iki önemli soruya götürmektedir: *Leviathan gerçek anlamda barışı getirirken (Hobbes’un iddia ettiği gibi), Leviathansızlık savaş anlamına mı gelmektedir ve barışın tesisi için oluşturulan güçlü Leviathanın toplumu üzerinde yarattığı tahakkümle nasıl başa çıkılır?* Altı çizilen sorular çerçevesinde savaş ve barışın mutlak manada devletin varlığı ile ilişkilendirilemeyeceği tartışması önemli bir kavramı gündeme getirir: “*Hobbes İkilemi*”. Eserde geçmemekle birlikte bu çalışmada daha açıklayıcı bir resim ortaya konulması amacıyla kullanılan bu kavram, Leviathan’ın varlığı ve yokluğunun özgürlük temelinde ortaya çıkardığı ikilemi ifade etmektedir. “İkiyüzlü” Leviathan, bir taraftan savaşı önleyip halkına kamusal ve iktisadi fırsatlar sağlarken diğer taraftan yurttaşları boyunduruk altına almaktadır.

Fakat Hobbes İkileminin ana ekseni devletin bu “iki yüzü” değildir. Söz konusu ikilem şiddeti denetim altına alabilmiş bazı (Afrika, Asantiler gibi) Leviathansız yönetimler üzerinden açıklanmaktadır. “*Etkin devlet kurumları olmadan bir şahinden nasıl kaçabilirsiniz ki?*” sorusunun sorulduğu bu yönetimlerden alınan cevap ise “*şahinden kaçmak istiyorsanız onların himayesine muhtaçsınız*” olmuştur. Bu himayenin merkezini oluşturan ana kavram ise *normlardır*. Leviathanın boşluğunu dolduran normlar Hobbes İkileminin ana merkezi olarak insanlara bir kafes yaratır. Merkezi otoritesi olmayan ve normlara bağımlılığı artan toplumlarda daha da büyüyen bu kafesin izlerini sömürge öncesi dönemin en güçlü Afrika devletlerinden biri olan Asantiler’de görmek mümkündür. “*Eğer efendin yoksa canavarın biri seni yakalar*” atasözü ile norm temelli sosyal yapıyı özetleyen Asantiler, “*gönüllü esaretin*” önemli bir örneği olarak “*insan barış için tahakküm biçimlerinden birini (Leviathan & Norm Kafesi) seçmek zorunda mıdır*” sorusunu öne çıkarmaktadır. Bu soruya Leviathan’a sahip olan ve olmayan birkaç toplum üzerinden cevap vermek mümkündür (Acemoğlu ve Robinson 2019, 19-54).

Hobbes’un iddia ettiğinin aksine “*devletlerin boyunduruğu altında olan hayatların da fakir, kötü, vahşi ve kısa olabileceği*” varsayımını; Demokratik Kongo Cumhuriyeti’nde, Nijerya iş hayatının başkenti olan Logos’ta, 1938 Alman bürokrasisinin Yahudiler üzerindeki eylemlerinde ve Çin’in Büyük İleri Atılım dönemlerinde görmek olasıdır. Leviathan’a sahip toplumların içine düştükleri söz konusu çember, Leviathan’a sahip olmayanlarda ise daha önce ifade edildiği üzere normlar vasıtasıyla oluşturulmaktadır. Bu noktada Leviathan ve gönüllü esaret arasında kalan birey için tek çıkış yolu belirir: Prangalanmış Leviathan. “*Sadece sınırlandırılmış devletler özgürlüğü korumak için güçlerini kullanır*” argümanına dayanan bu yaklaşımın halklar nezdinde yarattığı ortam, okuyucuya bir kavram üzerinden tanıtılır: *Dar Koridor*. Koridor güçlü Leviathan karşısında özgürlüğü kazanmanın bir süreç olduğunu ifade ederken, darlık ise Leviathan karşısındaki başarının zorluğudur. Dar Koridorun söz konusu niteliklerini aşmak isteyen birey ve devletin tek çıkış yolu ise, aşına olduğumuz bir kavram üzerinden açıklanmaktadır: *güç dengesi*.

Devlet ve toplum arasında kurulacak etkin bir güç dengesi ile Despotik (devlet ve seçkinlerin güçlü olduğu) ve Namevcut (devlet ve seçkinlerin yetersiz olduğu) bir Leviathan dan kaçınılarak, Prangalanmış (devlet ve toplumun birlikte yol aldığı) bir Leviathanın oluşturulma

yol ve yöntemleri ele alınır. Bu doğrultuda oluşturulan kuramsal çerçevenin yaşayan örnekleri ise okuyucuyu Yunanlı kurumsal reformculara, ABD Kurucu Babalarına, Tiv ülkesine (Nijerya) ve Lübnan’a götürür. Atina ve ABD’nin diğer örneklere nazaran daha başarılı olması ise iki temel nitelik üzerinden açıklanmaktadır: *kurumsallaşma ve hareketli toplum*. Seçimler ve yargı yolu ile denetlenen kurumların yanı sıra kolektif eylemi örgütlemekte başarılı bir halkın varlığı Atina ve ABD’ye avantajlar sağlarken, bu unsurların olmaması Tiv ülkesini (siyasal eşitsizliği önleme gücüne sahip olmasına rağmen) ve Lübnan’ı (eğitimli toplum yapısına rağmen) Namevcut Leviathan durumuna sürüklemiştir (Acemoğlu ve Robinson 2019, 54-98). Atina ve ABD örneklerinin öne çıkardığı “güç dengesi” kavramının gözlemlenebileceği diğer nokta olan Avrupa’daki iyi yönetim tecrübelerinin ise kaynağı tektir: Roma İmparatorluğu’nun devlet kurumları ile Germen kabilelerinin katılımcı norm ve kurumlarının bir araya gelmiş olması. Tek başına Despotik ya da Namevcut Leviathan doğuran Roma ve Germen tecrübeleri, bir araya geldiklerinde ise *güçlü ve merkezîyetçi devlet kurumları ile devlete karşı kendini koruyabilecek ve seçkinlerini prangalayabilecek iddialı ve hareketli bir toplum* üzerinde yükselen Prangalanmış Leviathanı doğurmuştur (Acemoğlu ve Robinson 2019, 181-232).

Avrupa özelinde yapılan bu tespit Almanya tecrübesi ile birlikte okunduğunda önemli çıkarımlar sunmaktadır. Almanya ile başlayan söz konusu çıkarım, Şili ve İtalya komünlerindeki dağılmaya uzanırken koridordan çıkışın sebepleri de gün yüzüne çıkmaktadır: *toplumda giderek yükselen kutuplaşma, seçkinler ve halk arasında derinleşen ayırım, kurumların ihtilafları çözmekte yetersiz kalması ve istikrarsızlığı derinleştiren şoklar* (Acemoğlu ve Robinson 2019, 434-473). Söz konusu koşullarla bağlantılı olarak koridora girişi sağlayan ana etkenler ise *koalisyon, güç dengesi ve koridorun biçimi* üzerinden Güney Afrika, Türkiye ve Japonya tecrübeleri ile ele alınırken; bu ülkelerin koridordan uzaklaşma eğilimleri tartışılmaktadır (Acemoğlu ve Robinson 2019, 474-512). Daha önce değinilen ve “nispeten başarılı” olarak değerlendirilen ABD tecrübesi ise günümüze uzanan süreçte “Paradoksal Leviathan” kavramı üzerinden önemli bir soru ile ele alınmaktadır: ABD Leviathanı bir taraftan toplumsal-iktisadi sorunlarla yüzleşmek için kapasitesini arttırırken diğer taraftan toplum ve kurumlar tarafından prangalanmaya nasıl devam edecek? Söz konusu sorunun cevabı ise öncelikli olarak Federal devletin yetersizlikleri ve kamu-özel iş birliği modelinin çıkmazları üzerinden tartışılmaktadır (Acemoğlu ve Robinson 2019, 343-378). Cevaba dair diğer önemli tartışma ise İsveç, Danimarka, Norveç ve ABD’nin ekonomik krizin yarattığı zorluklara verdikleri karşılıklı aranmış; Danimarka, İsveç ve Norveç tecrübesinin ABD’ye nispeten başarılı olması iki etken üzerinden açıklanmıştır: mücadelenin toplumun güvenini sağlayarak yapılması, başka bir deyişle güç dengesi muhafazası (Acemoğlu ve Robinson 2019, 513-547).

Güç dengesinin yaratımına giden süreçte öne çıkan diğer iki kavram, *güç istenci ve despotik büyüme* ise farklı toplumsal tecrübeler üzerinden ele alınarak bir başka soruya cevap aramaktadır: birer unsur olarak güç istenci ve ekonomik büyüme Prangalanmış Leviathan yaratımı için yeterli midir? Hz. Muhammed, Shaka Zulu ve Şevardnadze’nin toplumlarındaki Leviathanı baskılamak amacı ile kullandıkları güç istenci, ihtilafları çözmeleri ve güçlü bir yapı oluşturmaları doğrultusunda etkili olmuştu. Ne var ki düzen hiçbir zaman Prangalanmış Leviathan’a dönüşmedi (Acemoğlu ve Robinson 2019, 99-123). Bu noktada okuyucudan gelecek olası bir “barış ve refah geldikten sonra bu dönüşüm önemli mi” sorusuna karşı yazarların cevabı oldukça nettir: despotluk Leviathanın DNA’sında vardır ve dönüşüm şarttır. Söz konusu DNA’nın iktisadi bağıntıları ise İbn Haldun’un Kuşak Teorisi üzerinden açıklanmaktadır (Acemoğlu ve Robinson 2019, 123-153). Despotik bir Leviathan’ın kurduğu “barış ve refah” düzeninin kısa süre içerisinde nasıl despotik büyümeyi beraberinde getireceği, mülkiyet haklarının korunmayacağı ve kazançların ne derece tekelleştirileceği ortaya konulurken; söz konusu analiz birçok okuyucunun aklına Çin’i getirmektedir.

Despotik büyümenin hiçbir zaman kalıcı olmayacağı tezinden hareketle Çin’in İmparatorluk döneminden bugüne politik ve iktisadi atmosferi resmedilirken; fırsat ve teşviklerdeki artışın Komünist rejim altında sürekli olup olmayacağı, büyümeyi destekleyen teknolojik gelişmelerin bir yandan da “Büyük Birader Seni İzliyor” düzeni yaratıp yaratmayacağı sorusuna cevap aranmaktadır (Acemoğlu ve Robinson 2019, 233-270). Prangalanmış Leviathana giden yolda en az despotik büyüme kadar sorgulanan diğer unsur da norm kafesidir. “Dünyanın en büyük demokrasisi” olarak isimlendirilen Hindistan’ın Avrupa ile benzer yollardan ilerlemesine rağmen neden halk ve devlet arasında bir güç dengesi yaratamadığı sorusunun cevabı kast sisteminin toplumun derinlerine işlemiş doğasında aranmaktadır (Acemoğlu ve Robinson 2019, 271-301). Norm kafesi Hindistan’da kast sistemi ile karşımıza çıkarken; Ortadoğu’da Despotik Leviathanlar ve İslam’ın kurumsal yapısının karışımı ile yaratılmakta, Latin Amerika örneklemleri üzerinden de Kâğıttan Leviathan ile tasvir edilmektedir. Nitelikleri ile Namevcut, Despotik ve Prangalanmış Leviathandan ayrılan bu devlet yapısının kökenleri ise sömürgeci müdahaleler, liyakate dayalı olmayan bürokrasi ve uluslararası devlet sistemi üzerinden tartışılmaktadır.

Kitaba dair vurgulanan söz konusu noktalar çağımızın en tartışmalı konu başlıklarına hizmet eder niteliktedir: devlet-birey ilişkisi, bireyin özgürlüğü-devletin egemenliği dengesi ve hâlihazırda ideal yönetim biçimi olarak tartışa geldiğimiz demokrasinin geleceği. Tüm bu başlıklar altında iktisadi, politik ve sosyal zeminde okuyucuya karşılaştırmalı bir analiz okuma fırsatı sunan kitap; çıkmaza giren yönetim biçimleri, sosyal adaletsizlikler, mülteci sorunları, savaşlar ve sınır sorunları gibi çok boyutlu sorunların yaşandığı günümüz dünyasına akademik bir bakış sunma noktasında oldukça iddialıdır. Altı çizilen bu sorunlar karşısında “neden” sorusunun cevabı devlet-birey ilişkileri üzerinden ustalıklarla tarif edilirken, nasıl çözülebileceği sorusunun cevabı ise nispeten zayıf kalmıştır. Her ne kadar birey-devlet dengesinin kurulması bir çare olarak görülebilecek olsa da iç içe geçmiş bu sorunlar karşısında devlet, sistem ve birey düzeyinde atılması muhtemel adımların daha açık ve analitik olarak ifade edilmesi ihtiyacı doğmaktadır. Okuyucuda bu ihtiyacın ortaya çıkabileceği ön görüşünde bulunulmuş olacak ki uluslararası ilişkilerin Kâğıttan-Despotik Leviathan devlet formunu besleyen yapısı vurgulanmış ve bu yapının uzun vadeli belirsizliği arttırmasına rağmen, iyimser olunması ve kurulması öngörülen devlet toplum dengesine odaklanılması gerektiği ifade edilmiştir.

Yazarlar tarafından altı çizilen iyimserlik kuşkusuz içinde bulunduğumuz çağın en güç eğilimlerinden biridir. Ekonomik-insani krizlerin ve uluslararası düzenin gelinen noktada girdiği çıkmaz iyimserliği zora sokarken, bu kitap tam da bu sebeple ele alınmaya değer bulunmuştur. Birey devlet ilişkisinin bir bütün olarak istikrarlı bir düzen yaratımında ne derece önemli olduğunu ortaya koyan eser, bir taraftan her bir bireye daha katılımcı ve sorgulayıcı olmanın kıymetini hatırlatırken; diğer taraftan devlet olmanın sorumluluğunun halk ile kurulan ilişki ile ne derece bağlantılı olduğunu resmetmektedir. Eserin “ahlaki” olarak tanımlayabileceğimiz bu niteliğinin yanı sıra bir diğer önemli katkısı ise sosyal bilimlerde akademik çalışmanın bir örneğini sunuyor olmasıdır. Üzerinde çalışılması öngörülen herhangi bir konuya dair soru sorma, kavram üretme, veri toplama ve analiz etme aşamalarının keyifli, akıcı ve sorgulayıcı bir üslupla ortaya konduğu çalışma, akademiye üzerinde durulabilecek zengin konu başlıkları sunmaktadır. Söz konusu iki nokta ile okuyucuya önemli kazanımlar sunma potansiyeline sahip olan eserin mesajı ise oldukça nettir: özgürlüğün devlet-birey dengesine ihtiyacı vardır.

Kaynakça

- Acemoğlu, Daron., Robinson James A. 2016. Dar Koridor. Çeviri, Yüksel Taşkın. İstanbul: Doğan Kitap.
- Hobbes, Thomas. 1651. Leviathan: The Matter, Form and Power of a Commonwealth, Ecclesiastical or Civil, Mc Master University Archive of the History of Economic Thought, by Rod Hay.